

EU i zemlje zapadnog Balkana (WB6) – Crna Gora

26. kolovoz 2020., Siget 18 C, 10 000 Zagreb

17:00 **Welcome and Introduction**

Holger Haibach

Konrad Adenauer Foundation, Zagreb

Gordan Akrap, PhD

Hybrid Warfare Research Institute

17.05 **„Keynote Speaker “**

Dr.sc. Gordan Akrap

Institut za istraživanje hibridnih sukoba, Zagreb

17.10 **Panel diskusija**

Norbert Beckmann-Dierkes, PhD

Konrad Adenauer Foundation, Beograd,

Siniša Vuković, PhD

Johns Hopkins University

Srđan Milić

Member of the Parliament of Montenegro

Florian Feyerabend

Desk Officer for Western Balkans and South Eastern Europe at
Konrad Adenauer Foundation (KAS) headquarters in Berlin

Moderatori:

Holger Haibach

Zaklada Konrad Adenauer, Zagreb

Dr.sc. Gordan Akrap

Institut za istraživanje hibridnih sukoba, Zagreb

Holger Haibach

Dame i gospodo u ime Zaklade Konrad Adenauer, želim vam dobrodošlicu na 3. dio serije Hrvatska i zapadni Balkan 6, koju organiziramo zajedno s našim dragim prijateljima iz Instituta za istraživanje hibridnih sukoba. Želim poželjeti dobrodošlicu našem prijatelju dr. Gordanu Akrapu, direktoru instituta. Već smo održali dvije vrlo uspješne epizode o procesu proširenja Europske unije, Hrvatske i susjedstva. Danas ćemo razgovarati o Crnoj Gori. Iako je najmanja država u regiji, s tek nešto više od 600.000 stanovnika, Crna Gora predstavlja poseban slučaj. S jedne strane riječ je o članici NATO-a, a s druge to je jedini je entitet izvan Europske unije koji je zapravo uveo njemačku marku, a nakon toga i euro. Dakle, u interesu je Europe, kao što smo već naglasili na prethodnim sastancima, a posebno u interesu Njemačke, koja trenutno predsjedava Europskom unijom, da si zemlje zapadnog Balkana budu što bliže te da im se pruži mogućnost da postanu članice Europske unije. Jasno je, da ako su ispunjeni svi uvjeti, napokon i mogu postati članicama Europske unije. To je također bio pravac koji je Hrvatska uspješno slijedila tijekom svog predsjedanja, koje je upravo završilo prije mjesec i pol. Vrlo smo sretni što je danas s nama nekoliko imamo vrlo uglednih stručnjaka koji će razgovarati o slučaju Crne Gore i što onome što to znači ako ista postigne svoj cilj. Dopustite da sada predam riječ Gordanu Akrapu.

Gordan Akrap.

Hvala Holger. Uvijek mi je zadovoljstvo raditi s Vama i sa Zakladom Konrad Adenauer. Kao što sam rekao, Crna Gora je vrlo zanimljiv slučaj, ne samo za Hrvatsku, već i za cijelu Europu, kao i za Crnu Goru. U Crnoj Gori uskoro počinju izbori, stoga se postavlja pitanje hoće li biti moguće promijeniti vlast koja je vodila Crnu Goru posljednjih 30 godina i hoće li doći do promjena na političkoj sceni, što bi moglo biti važno i za druge poteze u regiji. Dopustite

mi da Vam samo dam kratki uvod u temu, a zatim možemo pozvati naše goste da sudjeluju u raspravi. Također bih želio pozdraviti sve vas koji ste nam se pridružili. Molimo vas, postavljajte pitanja kada god želite. Moram ispričati prof. Lakičević-Đuranović jer nam se nije mogla pridružiti iz obiteljskih razloga.

Područje jugoistočne Europe, koje uključuje države kolokvijalno nazvane državama WB6, stoljećima je izvor brojnih kriza, sukoba i ratova. Posljedice tih kriza nadišle su vlastite okvire. Brojni, bitno različiti interesi lokalnih, regionalnih i globalnih sila sučeljavali su se na ovom području, ometajući normalan razvoj društava i država čak i u vrijeme kada su narodi drugim dijelovima Europe živjeli u miru. Sukobi i ratovi, neprihvatanje kompromisa i sporazuma postali su tako prepoznatljiv način rješavanja otvorenih pitanja i razlika. Zbog toga je u službeni politički jezik uveden pojam „balkanizacija“, koji opisuje nasilni proces raspada multietničkih političkih zajednica (poput K&K, Osmanskog carstva, SFR Jugoslavija). Brojna nacionalna, socijalna, etnička i vjerska pitanja ostala su neriješena te i dalje predstavljaju značajan teret za društva i države WB6 kao i problem za njihov razvoj.

Crna Gora nalazi se u složenoj situaciji popraćenoj brojnim sukobima i podjelama. Država koja je pretrpjela političku transformaciju iz uloge žiranta Jugoslavije u državu koja je tražila vlastitu političku neovisnost. Riječ je o državi koja je bila sekundarni cilj NATO-ovih operacija 1999. godine, a sada punopravna članica NATO-a, o državi koja je sudjelovala u agresiji na Hrvatsku i s kojom je danas čvrsto povezana (unatoč nekoliko otvorenih pitanja) i kojoj Hrvatska pomaže na putu u EU kao što je već pomagala na putu ka članstvu u NATO.

Crna Gora je duboko podijeljeno društvo, što je vidljivo već dugi niz godina,. Takvo društvo teško može izgraditi političku i društvenu zajednicu i državne institucije koje mogu i trebaju biti

učinkovite u ispunjavanju temeljnih interesa pojedinaca i zajednica koje mogu izgraditi funkcionalno društvo i državu. Ta nemogućnost valjanog funkcioniranja ili taj spori razvoj države stvara nezadovoljstvo među onima koji aktivno pokušavaju izgraditi državu, kao i među onima koji joj se protive, jer misle da se država razvija u pogrešnom smjeru. Političke elite ne uspijevaju postići dogovor glede ni jednog značajnog pitanja, dok su nacionalistička, nacionalna, građanska i vjerska pitanja neprestano u sukobu na intelektualnoj i javnoj sceni. Glede pitanja političkog identiteta Crne Gore ne postoji jedinstvo koje bi bilo prihvatljivo za ljude u Crnoj Gori. Posebno su važne razlike u procesu pristupanja Europskoj uniji, kao i u već postojećem članstvu u NATO savezu. U Crnoj Gori ne postoji konsenzus o mnogim pitanjima na kojima se može i treba temeljiti održiva budućnost države.

Na popisu birača nalazi se 520.026 osoba koje će odlučivati o sastavu budućeg parlamenta Crne Gore. Crnogorci predstavljaju 45% ukupnog stanovništva Crne Gore, što je posljedica brojnih migracija i politika u dvadesetom stoljeću, posebno za vrijeme postojanja Jugoslavije. Za izbore su prijavljeni kandidati s 11 lista. S obzirom na rezultate predizbornih anketa, postoji realna mogućnost ponavljanja scenarija u kojem, kao i u Hrvatskoj, predstavnici nacionalnih manjina daju svoje ključne glasove za formiranje vlade. Vidljivi su i procesi koji se odvijaju u manjinskim zajednicama oko nastanka dva različita popisa nacionalnih manjina (među Hrvatima i Albancima). Također je očito da su se političke stranke koje se protive neovisnosti Crne Gore i koje su pod utjecajem Srbije (njih 11), okupile na jednoj listi kandidata kako bi spriječile neželjeno rasipanje vlastitog biračkog tijela. Svoju političku ideju jasno su pokazali činjenicom da su jedina lista koja koristi ćirilicu kao službeno pismo. Unutarnja društvena i politička podjela Crne Gore i snažni vanjski utjecaji također su vidljivi u analizi ovih listi.

Svjedoci smo da se ove godine Crna Gora suočila s intenzivnim problemima vezanim za usvajanje Zakona o slobodi vjeroispovijesti, koji je brojne pristaše Srpske pravoslavne crkve potakao na organizaciju uličnih prosvjeda. Ova je tema, uz uobičajenu temu korupcije i kriminala državnih struktura, jedna od vodećih u ovogodišnjoj predizbornoj kampanji. To je jasan pokazatelj da je pitanje identiteta još uvijek jedna od bitnih odrednica svakog procesa nacionalne neovisnosti, jer Crnogorci su u procesu svoje ponovne identifikacije kao nacije. U tom kontekstu, nedostaje im jedna od ključnih odrednica koja krase pravoslavni svijet: autokefalna crkva. Zbog povijesnih okolnosti bivša autokefalna crnogorska pravoslavna crkva ukinuta je 1918. godine stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; ponovna uspostava iste, posebno u svjetlu priznavanja autokefalnosti Ukrajinske pravoslavne crkve, gotovo je nemoguća misija. Proces utvrđen zakonom doveo je do niza ozbiljnih sigurnosnih izazova za Crnu Goru i produbio podjele. Srpska pravoslavna crkva bila je vrlo često izvor brojnih agresivnih i ratnohuškačkih stavova tijekom Domovinskog rata. Za katolike ovo pitanje možda i nije toliko važno, ali u pravoslavnom svijetu pitanje autokefalne crkve jedno je od važnih identitetskih pitanja (uzmimo primjer Makedonije i Bugarske i tamošnjih pravoslavnih crkava, kao i odnos Srpske pravoslavne crkve prema Makedonskoj pravoslavnoj crkvi).

Ova pitanja, kao i neka druga koja ovdje nisam spomenuo (politički, ekonomski, financijski, sigurnosni utjecaji Rusije, Kine, Turske) čine Crnu Goru po mom mišljenju ranjivom, što se posebno odražava u predizbornom razdoblju kada su različiti akteri uključeni u izborni proces kako bi potaknuli promjene ili zadržali status quo u Crnoj Gori. Slobodni višestranački izbori na kojima građani slobodnom voljom biraju svoje predstavnike ključ su opstanka svakog demokratskog društva. Demokratski izbori

vrlo su osjetljiv proces na koji se može utjecati pozitivno ili negativno, na političkoj i organizacijskoj razini. Stoga ih treba zaštititi. Snažno uplitanje u unutarnja pitanja Crne Gore koje dolaze izvan zemlje, opravdano borbom za zaštitu vlastitih interesa (nacionalnih, političkih, vjerskih, ekonomskih, finansijskih), pokazuje da je demokracija i dalje vrlo osjetljiva i ranjiva na izazove s kojima se suočava.

Stoga je u izbornim procesima potrebno voditi politiku koja gradi, a ne razdvaja, stvara, a ne uništava, spaja, a ne dijeli. Zašto - nakon gotovo tri desetljeća - još uvijek nemamo državnike u zemljama WB6 koji bi bili poput Vaclava Havela u bivšoj Češkoj Republici, koji je omogućio mirnu podjelu zemlje? Koji bi aktivno radio na borbi protiv i na kažnjavanju bilo kojeg oblika mržnje i sprečavanju nasilja, koji bi vodio mirnu, konstruktivnu politiku u kojoj je dijalog važniji od monologa, kojem je važnije slušati i čuti nego nepotrebno isticati svoju navodnu snagu te istu koristiti kao moguću prijetnju za rješavanje otvorenih pitanja, koji neće prijetiti, već pozivati na suradnju? Tko bi mogao biti takav državnik, a ne samo običan političar?

Postoji li minimalna razina vrijednosti i interesa oko kojih se vladajuća stranka i oporba mogu okupiti kako bi stvorili uvjete za učinkovito suočavanje s mnogim izazovima ove mlade crnogorske države? Koje su moguće točke i teme, koji su procesi koji se trebaju dogoditi da bi se ti ciljevi počeli ostvarivati, koji su to ljudi koji imaju snage raditi u cilju dugoročne dobrobiti stanovništva za razliku od kratkoročnih interesa? Znamo da puno tražimo, ali ako se ta pitanja ne otvore i ako se o njima ne razgovara otvoreno i pravovremeno, Crna Gora će, kao i svaka druga zemlja i društvo u sličnoj situaciji, samo stagnirati i nazadovati. Takav položaj može prouzročiti ozbiljne posljedice za sve dionike političke scene jer će u jednom trenutku i pitanje nacionalne i vjerske pripadnosti

postati nevažno, ako stanovništvo ne može zadovoljiti svoje osnovne životne potrebe.

Ovo je moj uvod. Jako mi je drago što sam imao priliku podijeliti s vama svoje ideje o situaciji u Crnoj Gori i kako se ista odražava na zemlje u regiji. Kao što ste rekli, činjenica je da je Crna Gora mala zemlja po broju svojih građana, ali je vrlo značajna zbog položaja i utjecaja koji ima u ovoj regiji.

Holger Haibach

Najljepša hvala Gordan. Mislim da ste potpuno u pravu kada naglašavate Crnu Goru, kao i sve zemlje u regiji, ne samo zapadni Balkan 6. Isto vrijedi i za Hrvatsku, a do određene mjere i za Sloveniju - to su multietničke zemlje. Ideja stvaranja etnički čiste zemlje zapravo ne funkcionira, jer posvuda postoje etničke manjine i one igraju važnu ulogu. To je također zbog bogate povijesti koju krase ova regija. Ljudi su dolazili i odlazili, carstva su dolazila i odlazila. Kako je povijest bila složena, tako bi i budućnost mogla biti složena. Međutim, zadatak naše generacije današnjih političara je pronaći prava rješenja. U ovom trenutku želim zamoliti naše goste da nam se pridruže.

Dopustite da započnem sa svojim dragim prijateljem s kojim sam vodio mnoge duboke i zanimljive rasprave. Dr. Norbert Beckmann. Trenutno nadzire naše aktivnosti kao direktor KAS-a za Srbiju i Crnu Goru, a posrednik je za sjevernu Makedoniju i Kosovo. Prošao je taj dio svijeta nekoliko puta, poznaje regiju, a promatrano iz KAS-ove i njemačke perspektive možete ga slobodno zvati 'gospodin Balkan', jer ima najbogatije iskustvo među nama, koji smo boravili u ovim krajevima. Norbert, možeš li podijeliti s nama svoja sadašnja razmatranja u vezi s Crnom Gorom?

Norbert Beckmann

Holger puno ti hvala! Gordan, svaka čast. Da, radim sa zemljama zapadnog Balkana i to je vrlo dobra ideja, posebno sada kada Njemačka predsjedava Europskim vijećem. I po mom je mišljenju apsolutno nužno usmjeriti interes puno više na to te naglasiti da su to sve europske zemlje. Dakle, isto je ako govorimo o Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori ili Srbiji ili o drugima. Dakle, drugi dionici moraju imati na umu da nemamo posla izvan Europe, ne, imamo posla s duboko europskim zemljama u kulturnom, ekonomskom i političkom smislu. Hvala ti na komplimentu, Holger - nazvao si me gospodin Balkan, mislim da postoje i drugi koji su tu titulu zaslužili puno više od mene, ali to je istina, da. Sviđa mi se ta regija i vrlo sam sretan što sam imao priliku putovati u te zemlje puno prije ovih Korona vremena, upoznati puno ljudi i steći vlastite dojmove o različitim pitanjima.

Dakle, sada se bavimo s Crnom Gorom. Podsjetio bih vas da svaki uvod o Crnoj Gori započinje s "to je mala država ..." s recimo 620.000 Crnogoraca. I svi oni žive u Crnoj Gori. A ono što je od posebnog interesa je ova kratka priča nakon što je Crna Gora napustila bivšu Jugoslaviju i cijelu tu konstrukciju 2006. godine. U ovoj su političkoj sferi puno toga razvili u posljednjih jedanaest godina. Dakle, o političkoj konstelaciji i mislim da je započela na sljedeći način: Crna Gora je uložila velike napore od svoje neovisnosti 2006. godine, ali u političkoj sferi teme rasprave ostale su manje-više iste. Mislim da to možemo istaći. Dakle, 2017. godine, 11 godina nakon referendumu, Crna Gora ušla je u NATO. Godine 2020. Crna Gora je 30. lipnja otvorila posljednje poglavlje pravne stečevine, poglavlje 8 - natjecanje. Dakle, dogodili su se svi oni koraci koji vode dalje u političkom smislu i oni su zaista aktivni da postanu živahna zemlja i da kažu, da, jesmo ... ako se sjećate onog sastanka s predsjednikom Sjedinjenih Država i trenutka kada se je on sastao s premijerom Crne Gore -

svi su u tom trenutku znali gdje se nalazi Crna Gora i tko je bio taj tip kojeg je pobijedio američki predsjednik, što nije bilo tako nevažno za vidljivost Crne Gore. Sljedećih godina nakon referenduma o ponovnom stjecanju neovisnosti, Crnu Goru su očekivali parlamentarni izbori, pa će se te nedjelje baviti mnogim sličnim pitanjima kao što je bilo 2006. Većina oporbenih stranaka otvoreno je podržavala ruske interese dok je mali broj oporbe sanjao o ponovnom ujedinjenju sa Srbijom. Uz to, status Kosova i članstvo u NATO-u i dalje su teme s kojima su političari s obje strane pokolebali glasače.

Vladina koalicija koju čine Demokratska stranka socijalista, socijaldemokrata i bosanskohercegovačkih, albanskih manjinskih stranaka ima jedinstven stav po ovom pitanju od 2006. godine. U mojoj analizi DPS SNSD koristi status zaštitnika državnosti i suvereniteta u svim zemljama. S druge strane, DF je najjača stranačka koalicija u oporbi i najistančanija prosrpska i pomalo prorуска koalicija koja koristi svoj status zaštitnika Srba i ujedinjenja sa Srbijom. I zatim sva ostala gospodarska infrastruktura i ostala lokalna ili regionalna pitanja koja i dalje čine najekvivalentniji faktor u kampanji. Ako će doći do pomaka u konstelaciji vladine koalicije, potrebno je pomno nadgledati izborne rezultate stranke URA, demokrata i socijaldemokratske stranke. Kako bi iznenađujuće dobri rezultati demokrata mogli donijeti promjenu vlasti, najvjerojatnije SNP DF i možda URA koji bi mogli formirati novi blok vlasti.

To je, međutim, daleko manje vjerojatna opcija jer se time ne bi dobila podrška manjinskih stranaka. Mislim da je ovo je prvi put da se to događa i zaista je zanimljivo što se događa na izborima u Crnoj Gori koje ćemo vidjeti u nedjelju navečer. A sada posljednji dio: prije dva tjedna nije bilo većine za vladajuću koaliciju. Dobri rezultati SDP-a, stranke koja je bila u vladi 17 godina, a odnedavno

se igra s idejom obnove partnerstva s DPS-om, mogli bi osvježiti vladajuću koaliciju.

Dopustite mi nekoliko riječ o URA-i koja je odbila ovu mogućnost kao stranka. Nema praktičnih razloga da ova stranka ne pregovara s DPS-om. Pratimo kampanju koju ste vidjeli i koju je Gordan spominjao kao jednu od najzanimljivijih tema tijekom rasprave o ovom zakonu koji se bavi crkvama. Kako to organizirati? Na kraju se situacija pomalo smirila. Pitao sam neke od promatrača kako je, i oni su manje-više rekli da je sada na kraju kampanje pomalo - u zagradama - dosadno i da nema prave velike borbe, a također je pitanje koliko će im se ljudi pridružiti na izborima, koji će biti zanimljivi i snažno će utjecati na rezultate u nedjelju.

Bez sumnje je zaista važno – i ponovit ću to - imati Crnu Goru u mislima i ne gledati je samo kao malu državu u granicama Europe, što i nije važno, a osobito glede tog posebnog odnosa prema Srbiji i posebnog odnosa prema Rusiji, u različitom smislu. Da ne zaboravimo promjenu u politici - kako postupati s etničkim manjinama? Sve je zanimljivije vidjeti kako će organizirati proces proširenja Europske unije. To je toliko važno za cjelokupan razvoj u ovoj regiji. Za početak toliko o ovoj temi. Hvala vam puno i jako me zanima kakva će biti naša rasprava nakon ove kratke uvodne riječi. Hvala vam.

Holger Haibach

Najljepše hvala Norberte! Mislim da si nas vrlo lijepo podsjetio na obvezu Njemačke prema zemljama zapadnog Balkana videći ih kao europske zemlje, a također im je i bitan njihov interes jer znamo da su susjedi i da bi trebali postati članovi europske obitelji jer su europske zemlje. A iznio si i sve one različite utjecaje i opisao onakvima kakvi jesu - multietnički, multireligijski utjecaji izvana. Sve se to događa u vrlo maloj, ali unatoč tome vrlo važnoj zemlji.

Zbog toga sam vrlo sretan što mogu pozdraviti dr. Sinišu Vukovića sa Sveučilišta John Hopkins. Dr. Vuković, vrlo smo sretni što ste s nama s druge strane Atlantika; posjete i putovanja postali su malo teži zbog situacije s Koronom, ali to nas je učinilo inovativnijima što se tiče načina na koji komuniciramo. Zahvaljujemo što ste našli vremena biti s nama danas. Možda biste nam Vi koji živite toliko daleko, mogli dati presjek kako Vi vidite situaciju u Crnoj Gori i zapadnom Balkanu 6.

Siniša Vuković

Prije svega hvala na ljubaznom pozivu za sudjelovanje u ovom događaju. Općenito je zadovoljstvo razmjenjivati ideje i razgovarati o trenutnoj situaciji u zemlji iz koje dolazim. Kako što se rekli, živim u Washingtonu, profesor sam na Sveučilištu Johns Hopkins i bavim se sukobima. Vodim program upravljanja sukobima na naprednim međunarodnim studijima. Doista me zanima razumijevanje društvene dinamike koja oblikuje društva u razvoju. Crna Gora zauzima posebno mjesto u mojoj analizi, a dok sam slušao Vaše uvodne riječi, dobio sam ideju kako započeti svoje izlaganje. Uvodno želim reći da u Crnoj Gori nema ničeg izvanredno jedinstvenog u odnosu na ostatak zapadnog Balkana; Crna Gora nije prva i jedina koja je uvela euro. Možda mnogi ne znaju, no Crna Gora je svoju politiku njemačke marke predstavila u studenom 1999. godine, dok su prema odluci UNMIK-a na Kosovu prvi uveli mogućnost legalizacije više valuta u rujnu 1999. godine. Dakle, u ovom trenutku su Kosovo i Crna Gora jedine dvije zemlje izvan eurozone koje koriste euro. Ali ovakav pristup u vezi s Crnom Gorom, koja pokušava pronaći nešto jedinstveno, učinio je da se o Crnoj Gori razgovara u smislu kako bismo trebali stvarno konceptualizirati procese kao u Crnoj Gori.

Glavni proces koji se u osnovi odvija u Crnoj Gori su duboko ukorijenjeni socijalnih rascjepa. Dakle, ako smijem pojasniti,

socijalni rascjepi kakvi su izraženi u Crnoj Gori, ne bi se trebali tretirati kao nepodnošljiv teret ili prepreka na putu daljnje demokratske konsolidacije. To zaista želim naglasiti. Zapravo je suština demokracije prihvatiti ove razlike u mišljenjima kako bi se potaknulo kritičko razmišljanje, kako bi se omogućilo osporavanje norme, i što je najvažnije, kako bi se shvatilo da se društvena vrijednost i društvena evolucija mogu postići samo suprotstavljanjem konkurentskih ideja i vizija u društvu. Posljednje što Crnoj Gori u ovom trenutku i u budućnosti treba je da im netko predloži ili ih savjetuje da je jedini put u budućnost za mladi i krhki demokratski sustav poništavanje svih tih društvenih rascjepa, pomirenje i umjetno smirivanje i da su se svi ti društveni rascjepi pojavili na način koji zahtijeva naglo pomirenje unutar društva.

Nakon promatranja svih sukoba širom svijeta taj put je po mom mišljenju put katastrofe koji može rezultirati samo totalitarnim načinom razmišljanja, autoritarnim praksama, a za Crnu Goru to bi bio najvidljiviji i naročito populističko-demagoški put. Niti jedna napredna demokracija poput Njemačke, Italije, Sjedinjenih Država u kojima živim, Španjolske, Francuske, Velike Britanije, dakle niti jedna napredna demokracija nikada nije dopustila da utiša konkurentске ideje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u njihovim društvima. Niti jedna napredna demokracija nije bez socijalnih rascjepa. Društva koja slijede svoje osjećaja i zaključe da hitno moraju utišati te razlike, često to čine prerano i konstruiraju umjetno socijalno pomirenje, a to ne bi trebao biti model koji valja slijediti. Nekoliko takvih država pada mi na pamet – od onih najekstremnijih u Sjevernoj Koreji do najnovijih pojava, recimo Turska, Rusija, Brazil itd. Socijalni rascjepi kao takvi u Crnoj Gori sami po sebi nisu problem. Osnovni izazov u pokušaju konceptualizacije problema u Crnoj Gori na političkoj razini, kao i osnovni izazov za političku zrelost Crne Gore je stvaranje temeljnog demokratskog načela kao nesporne društvene

vrijednosti. Ovo o čemu govorim je načelo kompromisa. Kompromis kao temelj svakog demokratskog društva. Povijesno gledano, posebno je Crna Gora, ali i općenito mogu reći zapadni Balkan, postigla većinu, ako ne i sve svoje prekretnice, revolucijama, pobunama i ratovima. A završetak u tim procesima uvijek se vrednovao tako da sve ima svoju cijenu. I vidjeli smo kako je sada upravo crna Gora odjeknula kroz ovaj pregled visokog političkog okruženja. Zemlja beskompromisnog nepopustljivog političkog poleta. Kao takva je tijekom povijesti uvijek imala potrebu jasno definirati tko je pobjednik, a tko gubitnik. To je bio način razmišljanja. No u takvoj praksi nema ničeg neobičnog, nemojte me pogrešno shvatiti. Ne kažem da bi to trebalo eliminirati. Nedostatak institucionalnog razvoja kroz stoljeća, a osobito u proteklom desetljeću tijekom društvenog razvoja u Crnoj Gori uvelike je definiran ovim pristupom – načelo da sve ima svoju cijenu. Uvijek bi trebale postojati crvene linije - nemojte me pogrešno shvatiti – no uvijek bi trebale postojati crvene linije za bilo koju vrstu kompromisa u određenim vrstama društvenih vrijednosti i s tim se načelima ne smije kockati, ni koristi ih u cilju pregovaranja. Ali svakodnevna rutinska politika - o tome danas govorimo – nažalost je bila lišena sličnosti s kompromitiranim oslanjanjem na uvjeravanje umjesto prisile, davanja ustupaka nasuprot jednostranom nametanju rješenja. Ova praksa sada odjekuje kroz današnju crnogorsku politiku i zamagljuje svaki zametak idejnih ciljeva, ideologija, političkih programa te platformi u vodećim načelima – navodim samo kao primjer.

U Crnoj Gori imate stranke koje su formalno, službeno u svojim imenom recimo socijalisti, bez obzira bili u vladi ili u oporbi. Oni nose socijalističko ime, ali govore o nedostatku vladine intervencije, nedostatku ili potrebi, na primjer, smanjenja poreza, što je neobično za socijalističku platformu. Ili imate konzervativne stranke koje su zapravo protiv, na primjer, privatnog vlasništva i žele nacionalizirati veću količinu imovine. Imaju i nekakav stav o

ideologiji, samo usporedbe radi, ali stvarni rascjepi ostaju isti. Dakle, aktivizam prema načelu da sve ima svoju cijenu itekako je živ u današnjoj izbornoj kampanji. Teško mi je objasniti stranim kolegama kako netko može ući u političko natjecanje i biti tako uporan da kaže da u budućnosti obećava nepoznati kompromitirajući stav? To je ono što koči crnogorsku politiku. Kako suština političkog ponašanja može biti samo pristup prema načelu da sve ima svoju cijenu? To je najveća zagonetka. Pravo nasljeđe kompromisa u Crnoj Gori - ali mislim i na cijelom zapadnom Balkanu - može se prenijeti i na jezikoslovlje: na crnogorskom, na srpskom mislim i na hrvatskom, mislim da i na bosanskom nemamo riječ koja može prevesti anglo-saksonski pojam dvostranaštva. Znači, u Sjedinjenim Državama jedno od najvećih postignuća u političkom životu je kada je odluka dvostranačka. Stranke se natječu u kampanjama, a ističu se oni koji imaju sposobnosti doprijeti i do onih koji im nisu izravno dostupni. Takav stav barem za sada u Crnoj Gori ne postoji. Vlada više vrsta revolucionarnog nagona, pobunjeničkog nagona. Pobijedit ćemo, poraziti i protjerati bilo koga drugog. Crna Gora kao takva ostat će ukorijenjena u starim rascjepima, jer nema ničeg neobičnog u činjenici da rascjepi opstaju, dopuštajući da se preklapaju, presijecaju, konsolidiraju i socijaliziraju nove generacije i vjeruju da bi jedini način u politici u Crnoj Gori trebao biti put prihvaćanje pristupa da sve ima svoju cijenu - mi naspram njih. Ovakav stav Crnu Goru čini vrlo osjetljivom na vanjske pritiske, a zainteresirane treće strane koje žele koristiti Crnu Goru kao polje za probno ratište mogu se lako kladiti na jednu od dvije strane. A uz stalnu opskrbu logistikom, financijama i obavještajnim podacima omogućavaju Crnoj Gori da ostane zaglavljena u diskursima koji su zemlju mučili i tijekom ranijih generacija. Politička polarizacija u Crnoj Gori tuzemna je pojava - temeljni uzroci dolaze iz zemlje, ali opseg oblika koji danas promatramo na suvremenoj razini nedvojbeno potiče izvana. Mediji se u maloj zemlji kao što je Crna Gora neizbježno oslanjaju

na nove izvore iz inozemstva, na primjer. Tako sada možemo promatrati agresivnu kampanju vanjskih aktera koji nam nude unaprijed zapakirane informacije koje uokviruju politički diskurs na način koji udovoljava potrebama i interesima njihovih specifičnih stranih sila. Na primjer, civilni sektor, ma koliko bio živ, i vrlo sam sretan što znam koliko je nevladin sektor u Crnoj Gori živahan, još uvijek se uvelike oslanja na podršku izvana. Očito je nekome u interesu održati sliku i okvir u kojem je Crna Gora još uvijek prikazana kao društvo u vječnoj krizi. Bez obzira na valjanost tih tvrdnji, ne sporim ih, stvarni se problem pojavljuje kada civilno društvo postane stranačko i pristrano u svakodnevnoj stranačkoj politici. Dakle, kada se granice između stranačke politike i građanskog angažmana zamagle, to je ono što smanjuje učinkovitost civilnog društva kao kontrolnog čimbenika. Te se lekcije još uvijek uče čak i u najnaprednijim društvima diljem svijeta.

Načelno mogu reći da se nadam da će Crna Gora pronaći formulu koja može pomoći zemlji da prebrodi svoje porođajne muke. To je mlad sustav, to je sustav kojem treba vremena, to je sustav koji će se promijeniti i samo prihvaćajući te razlike, rješavajući ih, raspravljajući o razlikama i ne gurajući ih pod tepih. Do promjene će doći. Mislim da je toliko o toj temi za sada dovoljno. Rado ću pojasniti detalje svakog od ovih procesa tijekom naše rasprave. Hvala vam.

Holger Haibach

Hvala lijepa gospodine dr. Vukoviću. Možda ovu temu moramo načeti kasnije. Ono što ste rekli o prihvaćanju razlika i nepokolebljivosti i beskompromisnosti podsjeća me i na druge izborne kampanje koje se trenutno odvijaju diljem svijeta, ne samo u Crnoj Gori. Ali ovo je druga tema za drugi forum na kojem možemo o tome raspravljati. Međutim, puno Vam hvala na Vašim

vrlo zanimljivim primjedbama gdje stavljate u perspektivu što se zapravo događa, koji sukobi zapravo postoje i što koči proces i napredak zemlje.

Za detaljniji pregled unutarnje situacije zemlje želim pozdraviti gospodina Srđana Milića, člana Skupština Crne Gore. Vjerujem da će nam on dati svoje viđenje, svoja saznanja čovjeka koji živi u crnoj Gori, kako vidi svoju zemlju te u kom se smjeru ista razvija, prema procesu integracije u Europu, demokracije i postizanja većeg napretka na mnogim razinama ili ne. Gospodine Miliću, izvolite.

Srđan Milić

Puno Vam hvala na ljubaznom pozivu. Mogu govoriti o zapadnom Balkanu, ako mi dopustite – i reći da smo mi dio jugoistočne Europe. Ne možemo biti zapadno od Balkana. Nisam siguran da u Zakladi Konrad Adenauer ili bilo gdje drugdje možete pronaći Južni Balkan ili Istočni Balkan. I to nije samo retoričko pitanje, to je stvarno pitanje. Geografski pripada Europi, ali čini se da politička elita u ovoj regiji ne voli biti dio Europske unije. A kada kažem politička elita, mislim na obje strane - na vladajuću stranku i na oporbu. A pitanje glasi: zašto? Zašto to radimo na ovaj način? Zašto nešto ne bismo promijenili? Zašto u tim zemljama imamo takav sustav vrijednosti? Zašto svi imamo iste primjedbe kada govorimo o zemljama u regiji? Mislim da problema nije u jezikoslovnom dijelu, jer se naše vođe mogu jako dobro sporazumjeti, nego je problem što imaju svoje zajedničke ciljeve. I nažalost, ti zajednički ciljevi uopće nisu bliski europskim ciljevima, ni sustavu vrijednosti koji predstavlja Europsku uniju. Jer vaša je odluka postati dijelom Europske unije, ako mi dopustite. To je odluka zemalja koje su već u Europskoj uniji. Ali naš je glavni cilj kako to učiniti na način da povežemo standarde, ljudska prava i sve zajedno, da bismo bili bolji.

Prema Deklaraciji o ljudskim pravima i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima imamo tri stupa. Jedan je pravo na demokratsko upravljanje. I to je također moje pitanje: Nemamo li ovdje pravo na demokratsko upravljanje ili pravo na intelektualnu slobodu? Ili pravo na moralnu jednakost? I to je nešto što sam predložio već prije 12 godina. 18. rujna 2008. godine osnovali smo ovdje u Crnoj Gori Nacionalno vijeće za europske integracije, a ja sam bio prvi predsjednik Vijeća. U to smo vrijeme predložili takozvanih pet od šest C-a. Prvo C bila je komunikacija. Dijalog nije sve, ali bez dijaloga, sve je ništa. Zatim suradnja, koordinacija, konsenzus i kako je rekao gospodin Vuković prije svega kompromis (communication, cooperation, coordination, collaboration, consensus, compromise). Riječ je o kompromisu sa zajedničkim ciljem - kako poboljšati svoj život. Nažalost u našoj regiji ponavljamo lekcije, a te lekcije su započele, mislim da dr. Gordan to zna bolje od mene, devedesetih godina kada smo imali priliku postati članicom Europske unije. A onda smo se počeli baviti vlastitim pitanjima. Nažalost, to je završilo na način na koji je i završilo, a nova generacija političara u našoj regiji to mora promijeniti. Možemo im pomoći, jer situacija u Crnoj Gori sada je gora nego što je bila 2008. godine kada smo osnovali Nacionalno vijeće za europske integracije. Da, otvorili smo sva poglavlja, ali istodobno nismo zatvorili niti jedno poglavlje. To je naš drugi problem. Pa sada govorimo o predanosti za sva tri stupa koja nije samo podrška, već zahtijeva prije svega predanost demokraciji. A kada se tri stupa demokracije raspadnu, onda nastaju problemi. To je problem zbog kojeg pokušavamo pronaći način da promijenimo sustav vrijednosti koji postoji u Crnoj Gori, a također i u regiji.

Ali kao što sam već rekao gospodinu Gordanu, malo ću govoriti o paradoksu u Crnoj Gori. Ako mi dopustite, s ekonomske točke gledišta. Evo nekoliko brojki: 2008. bilo je oko 8.500 - to u Italiji

nazivaju "permesso" ili vizom, dozvola za posjet ili život u Europi – građana iz Crne Gore. U 2018. godini, deset godina kasnije, imamo 35.000 građana iz Crne Gore koji su već živjeli u Europskoj uniji. Od 2012. do 2020. godine naš se javni dug narastao na 120%. A 2012. godine iznosio je 1,7 milijardi eura. U 2020. godini to je već naraslo na 3,78 milijardi eura. U istom vremenskom razdoblju prosječna plaća u Crnoj Gori 2012. godine iznosila je 487 eura, a u 2020. iznosi 515 eura. A ako mi dopustite – plaće su se povećale samo za 28 eura ili 5%. Dakle, povećanje javnog duga s jedne strane iznosi 120%, a s druge strane imamo samo 5% porasta prosječne plaće u Crnoj Gori. Da je prosječna plaća rasla kako je rastao javni dug, danas bi u Crnoj Gori trebala biti 1070 eura. Da me netko pita: OK, tko je za to kriv, reći ću - političko društvo Crne Gore. Nije vrijeme da se pita tko je kriv, vrijeme je da se pita što možemo učiniti da to promijenimo. Što možemo ponuditi narodu Crne Gore da promijeni situaciju? Istodobno je rast BDP-a u Crnoj Gori, od 2016. do 2020. godine, iznosio svega 4,08%, a rast javnog duga od 2016. do 2020. godine 10,52%. Dakle, pitanje je što se dogodilo s našim novcem u Crnoj Gori?

Ako mogu istaknuti jednu rečenicu, mislim da su kolege već rekli da ovdje u Crnoj Gori imamo nekoliko starih i dugogodišnjih problema u našem malom, ali lijepom crnogorskom kazalištu. Trebali bismo naša neprijateljstva i sukobe zamijeniti s odlučnom suradnjom na zajedničkom budućem projektu. Kao takav taj bi projekt trebao uključivati sve dijelove društva bez predrasuda. Naši predrasudi u Crnoj Gori i predrasudi ljudi koji govore o Crnoj Gori, mislim da je to glavni problem.

Nažalost, u Crnoj Gori imamo visoku razinu nejednakosti, a istovremeno moramo osigurati ili promicati socijalni, ekonomski, a nažalost i oporavak okoliša Crne Gore. Sada se približavamo ovoj novoj lekciji. Kako je premijer Churchill rekao prije 60,70 godina, mi proizvodimo više povijesti nego što možemo pojesti. A

posebno Crna Gora - proizvodimo više povijesti nego što možemo pojesti. Ali, nismo mi bili jedina zemlja u teškoj situaciji 1999. godine koja je to preživjela, i pronašla način za zajednički život. Mnogi govore da je to i tragika političke elite - ali to nije istina. To je nasljeđe ljudi koji žive u Crnoj Gori. Ako mi dopustite - imam samo još minutu za ovaj uvod - dopustite mi da završim s ovim: imamo sve ovdje što nam treba, ali, molim vas, moramo učiniti ono što sam već rekao u tom vremenskom razdoblju, ne trebaju nam više prepreka, jer ovdje imamo dovoljno prepreka.

Ne trebamo pokušavati otkriti tko je izdajnik, a tko domoljub. Želimo saznati nešto drugog; želimo saznati tko će se nositi s našim problemima. Crna Gora je bogata zemlja, lijepa je zemlja, s moje točke gledišta je najljepša. Kao mala zemlja možemo postati uvoznik i izvoznik stabilnosti za cijelu regiju. To je mislim zajednički zadatak za cijelu novu generaciju političara. Ovdje u Crnoj Gori trebamo novu generaciju političara koji se neće miješati u pitanje referenduma. Hvala vam puno.

Holger Haibach

Hvala Vam gospodine Milić na uvodu. Mislim da je ovo bio vrlo važan doprinos. Želio bih samo dati dva komentara na ono što je rečeno. Prije svega taj terminski okvir zemalja zapadnog Balkana 6 - zapravo unutar Zaklade Konrad Adenauer nalazimo se u odjelu za Jugoistočnu Europu. Dakle, već smo shvatili da očito postoji potreba za preispitivanjem ove teme. Mi samo koristimo taj izraz jer je on uveden i koristi se diljem svijeta. I drugo, ono što je meni važnije - govorili ste o nužnosti ne postavljanja dodatnih prepreka i pokušaju pronalaska ljudi koji mogu tu divnu zemlju u kojoj živite odvesti u budućnost. Norbert Beckmann, koji već duže vrijeme nadzire naše aktivnosti, odveo nas je prije godinu i pol na konferenciju direktora KAS-a u Crnu Goru. Tada smo se mogli uvjeriti u ljepotu i divan krajolik i toliko toga lijepog u Crnoj Gori.

Htio bih se samo vratiti Norbertu i možda ga pitati sljedeće: Da si na mjestu Europske komisije, jer nadzireš naše aktivnosti u četiri različite države, dakle da si na mjestu savjetnika Europske komisije - nakon što postavim to pitanje predat ću Gordanu - koji bi bio tvoj savjet?

Norbert Beckmann

Hvala Holger. To je sasvim jednostavno. Kao što sam već spomenuo - nije nedostatak zakona, nije nedostatak političkih rasprava i tome slično, već se radi o nedostatku provedbe. Radi se o političkoj kulturi. To što se događa tipičan je prizor za stanje transformacije. Siniša se usredotočio na to i ovdje imamo zaista veliki, veliki izazov u Crnoj Gori – a to je kako razviti kulturu političkog kompromisa i rasprave. Ne samo u verziji crno-bijelo, u verziji neprijatelja i prijatelja.

Dakle, valja razviti političku kulturu u kojoj se stvarno možemo približiti Europskoj uniji. Kao što sam rekao, to nije nedostatak zakona, ili nečeg drugog, ili institucija, to je nedostatak političke kulture i provedbe kakva je postojala. I mi kao Europska unija moramo zauzeti stav i reći: U redu, pridružiti ćete se Europskoj uniji, analizirali ste sve vrijednosti članstva u NATO-u i tamo ispunjavate svoje obveze, molim da to stavite na stol svakoga dana vašeg političkog života.

U mojoj analizi, i to je posljednja rečenica kao odgovor na postavljeno pitanje, mislim da Crna Gora ima zaista velike šanse. Malo se razlikuje od ostalih zemalja jugoistočne Europe. Dakle, ovdje imamo zaista dva snažna politička bloka i sada vidimo na anketama, kao i u Parlamentu gdje DPS nema potpunu većinu, da postoji prilika za političko usklađivanje i za izbor ljudi. I stvarno je, stvarno je nužno da ljudi znaju za što mogu glasati i da iskoriste ovu šansu, a vidim da se među biračima pojavio zamor, to znači

da ih više ne zanima politika, a to je teško i opasno u ovom procesu.

Holger Haibach

Najljepše ti hvala Norberte. Dopustite da sada predam riječ Gordanu, možda on ima pitanja za ostale sudionike.

Gordan Akrap

Hvala vam! Moram reći da mi je bilo jako drago kada sam čuo naše goste i kolege iz Crne Gore i Sjedinjenih Država, jer glavna stvar ovoga što ovdje pokušavamo učiniti je - kao što ste rekli - ovo nije Europa i zapadni Balkan 6, to je Europska unija sa zemljama zapadnog Balkana 6. Ne tretiramo ih kao nekoga drugoga, jer je to dio Europe, nalazi se u sred Europe. Kao što smo rekli, Grčka, na primjer, je kolijevka europske i svjetske civilizacije. To je regija u kojoj je sve počelo.

Kao što sam rekao, jako mi je drago što su sve naše kolege ukazale na potrebu pronalaska kompromisa oko točaka koje su ključne za budućnost Crne Gore. Kako se ista može razvijati na pozitivan ili negativan način, utjecat će na sve nas, ne samo na Crnu Goru. Crnu Goru vidim kao državu koja može pomoći, zbog značajnog broja Srba koji žive u Crnoj Gori, i kosovskih Albanaca koji žive u Crnoj Gori, kao mogući ključ koji profilira dugotrajno rješenje za srpski i albanski problem u vezi s Kosovom. A u Crnoj Gori živi i značajan broj Bosanaca. Ovo je područje koje je također blizu Sandžaka.

To bi moglo biti ključno pitanje – po pitanju rješavanja istog i Hrvatska pomaže u stabilizaciji Bosne i Hercegovine kako bismo upotpunili tu regiju. Razumijem kolegu Milića i zašto je to rekao o zemljama zapadnog Balkana 6, odnosno zašto se je koristio tim

nazivom. Nije se svidio ni nama u Hrvatskoj, no mi imamo sreću da smo sada članica Europske unije. Sjećam se 2000. godine kada smo čuli da je i Hrvatska država zapadnog Balkana 6, nije nam se svidjelo. Dakle, dijelimo vaše mišljenje. Ali ono čime sam ostao iznenađen, kada sam pratio što se događalo tijekom izbornog procesa u Crnoj Gori, jest činjenica, a kolega Milić je to spomenuo, da se s ekonomskog stajališta nije dobio toliki publicitet. Zamolio bih gospodina Milića i gospodina Vukovića, ako je moguće, da nam kažu što oni misle, zašto se to nije dogodilo? Zašto su mediji postavljali druga pitanja?

Holger Haibach

Mogu li dodati samo još jedno pitanje? Možda možemo spojiti dva pitanja, jer mislim da idu zajedno. Gospodine Vukoviću, Vi ste istakli činjenicu da je jedan od razloga zašto još uvijek postoje sukobi - i mislim da to ne vrijedi samo za Crnu Goru, već vrijedi i za druge zemlje u regiji - činjenica da ne postoji kultura onoga što vi zovete dvostranaštvo, koje u Sjedinjenim Državama prevladava već dosta dugo vremena i nadamo se da će i u budućnosti nadalje imati prednost. Što predlažete ili kakav bi bio Vaš put u budućnost i kako biste nadišli te prepreke na putu pokretanja gospodarstva, postizanja političkih kompromisa koje su već u tijeku i još toga što smo spomenuli?

Siniša Vuković

Volio bih da gospodin Milić započne s odgovorom na ekonomska pitanja, pa ću ja spojiti ta dva ako pitanje, ako je to moguće.

Srđan Milić

OK, mislim da na pitanje mogu odgovoriti na ovaj način: što se više budemo približavali Europskoj uniji, to više će ekonomsko i

socijalno pitanje postat važnije, a narativ kampanje je nažalost suprotan. To je naš problem. Nitko ne govori o tome što namjerava učiniti, nego samo žele naglasiti koje su naše razlike i po čemu se razlikujemo od ostalih. Kao primjer iz Hrvatske - nekoliko sam puta rekao da svi predstavnici političkih manjina u Crnoj Gori moraju biti zastupljeni u svim vladama u Crnoj Gori. Samo tako ćemo na neki način zaštititi njihova prava. Ali dopustite mi da govorim o ekonomskim pitanjima.

Kao što znate, toliko ovdje u Crnoj Gori smo izuzetno fokusirani na turizam; nažalost s pandemijom imamo puno problema. Proglašeni smo kao prva zemlja bez Corone i tražio sam i molio da to ne činimo. Problem je - želimo biti prvi u nečemu, a ne štitimo svoje gospodarstvo, što je najvažnije. Sada imamo ovu aferu s državnom tvrtkom s Malte - Enemalta - povezana je s ubojstvom Dafne Karuane Galicia, novinarke s Malte, a to će uslijediti nakon ovih izbora. Čini se da mnogi ljudi s obje strane - završio sam ovu godinu svoj poslanički posao i neću sudjelovati na izborima, pa mogu govoriti i na neki drugi način - mislim da svi te izbore koriste kao praonicu za vlastite političke pogreške. A nakon izbora - ali dobili smo tu i onu brojku glasova i to je pogrešno, što je naš glavni problem u Crnoj Gori.

Naš glavni problem je što nismo zajedno sjeli za stol i razgovarali o sljedećim: je li nam europska integracija strateški cilj? Da! Što znači europska integracija? Europska integracija znači da 2025. godine nećete biti dio Europske unije, ali ćete ovdje u Crnoj Gori imati 75% prosječne plaće u Europskoj uniji. I kad sagledate ovaj koeficijent u Crnoj Gori, vidite da to rezultira jako velikom razlikom između bogatih i siromašnih. To je naš glavni problem. Mislim da mnogi ljudi mogu puno govoriti o našoj povijesti, ali samo mali broj ljudi može govoriti o budućnosti, jer svi - predložio sam za izborni zakon - da prije svega u jugoistočnoj Europi moramo usvojiti zakon koji ograničava parlamentarne zastupnike

na samo dva mandata. Jer najbolji posao u jugoistočnoj Europi je biti član parlamenta, bez obzira jeste li dio većine ili dio manjine. Sjedite tamo, uvjereni ste da izvrsno radite svoj posao, ali vašoj zemlji nije nimalo dobro. Žao mi je zbog stvari koje sam napokon rekao.

Holger Haibach

Ovo je otvorena rasprava i svi imaju pravo na svoje mišljenje. Potpuno mogu razumjeti što govorite, posebno u vezi s problemom da se zemlja, što se tiče ekonomije, oslanja samo na jedan sektor. Pročitao sam brojke dok sam se pripremao. Mislim da Crna Gora ovisi o tih 21% gospodarstva ili se BDP koji se generira od turizma, a tako je zapravo i ovdje u Hrvatskoj. Zbog toga zemlje koje toliko ovise o turizmu toliko više pate od koronavirusa i svih posljedica koje pandemija sa sobom nosi. Da bismo postali raznolikiji, da bismo bili produktivniji i u drugim područjima, trebalo bi postojati nešto gdje bismo mogli napredovati, ne samo u Crnoj Gori, već i u svim zemljama regije. A uz to bih se htio vratiti gospodinu dr. Vukoviću, možda bi nam on mogao dati ideje o tome kako bi nam dvostranaštvo i pronalazak zajedničkih osnova i rješenja mogli pomoći u poboljšanju ne samo politike, već i ekonomije.

Siniša Vuković

Hvala vam na tom pitanju, hvala vam što ste načeli tu temu. Kao što si možete zamisliti, nadahnula me je situacija u Sjedinjenim Državama - došlo je do duboke regresije onoga što predstavlja političku kulturu u Sjedinjenim Državama u posljednje četiri godine kada je riječ o vrijednosti stranaštva. Ali nije započelo s Trumpom, započelo je s Bushom, zatim je nekako eskaliralo s Obamom i kulminiralo sada s Trumpom. Dakle, vidimo učinke kako uzbuđljiv, polarizirajući i mobilizirajući narativ može biti

štetan za društvenu strukturu, čak i u najrazvijenijim ili najnaprednijim demokracijama poput Sjedinjenih Država. Stoga se ne bismo trebali čuditi da se Crna Gora još uvijek bori s činjenicom da je kompromis prljava riječ. Kompromis je loša riječ za mnoge političare, jer ih može prikazati slabima, može ih prikazati na način da je jedina njihova sposobnost popuštanje pritisku ostalih i da će drugi pobijediti. U politici trebate biti sigurni u to što će učiniti onaj drugi. A ako nemate povjerenja u ono što će druga strana učiniti, zauzet ćete vrlo zabrinuto stajalište o njihovoj politici, njihovim planovima, njihovim platformama i tada neće biti puno prostora za manevriranje, za kompromis.

Prvi najmanji korak, ako to mogu tako formulirati, dakle najmanji korak do kompromisa u Crnoj Gori - a Crna Gora može biti primjer za ostatak jugoistočne Europe, ali mislim da je pošteno nazvati ga i zapadnim Balkanom, jer kad razgovaramo o jugoistočnoj Europi možemo uključiti i druge dijelove koji nisu toliko balkanizirani – ogledava se u tome da se (win-win) mentalitet kada obje strane imaju koristi zapravo prikazuje kao (lose-lose) mentalitet kada obje strane gube. Barem su izgubili koliko i mi! Dakle, to je pošteno. Pravednost je vrsta zajedničkog gubitka. No tome nije tako u zajedničkom dobitku ili pobjedi, jer se ne mogu nositi ako drugi pobijedi ili dobije. Ne mogu se nositi time da su oni pobijedili. Ali ako su oni izgubili, ja ili mi smo izgubili, to je u redu. U vezi sa situacijom u Crnoj Gori, po mom mišljenju, ma koliko god to štetno zvučalo, to je nužan korak za društvo poput Crne Gore. U Crnoj Gori postoji medijska scena, stranačka scena, a imate i scenu civilnog društva koje još uvijek djeluje u tom smislu.

Dopustite da spomenem tri stupa društva koja bi trebala djelovati drugačije od svakodnevne rutinske politike. Trebali bi biti izvan toga – možda ne toliko stranačke politike, već medija i civilnog društva. No taj učinak koji potiče i mobilizira upravo je ono o čemu je govorio gospodin Milić: potrebno je okupiti glasove i održati

vlast. Ne vlast u smislu moći odlučivanja, već zadržavanje moći, održavanje relevantnosti i održavanje vidljivosti. Dakle, što više možete potaknuti stanovništvo na ideju koja im se čini važnom, kako bi percipirali ono egzistencijalno, hitno, to će im prije to isto biti od koristi. Mnogi ljudi ne razumiju ekonomiju i kada god čujete da netko govori o ekonomiji u Crnoj Gori, to je pretežno populistička demagogija. O tome se govori površno, ne ulazi se u detalje, ne ulazi se u kritičko razmišljanje o ekonomskim politikama - to su zapravo samo nekakvi naglasci određenih vrsta brojeva koje ljudi ne mogu tako lako provjeriti. Dakle, ono što trenutno proživljavamo je da je sve fer dobit u političkom diskursu u Crnoj Gori. A politika u Crnoj Gori postala je dosadna - i slažem se s činjenicom da u Crnoj Gori postoji snažan zamor od politike. Predvidljiva je. Znaete što možete očekivati, znate tko će gdje biti, znate tko je spreman s kim ući u dogovor, znate kakve će biti koalicije i vrlo je mali postotak neodlučnih birača koje svi pokušavaju na neki način kapitalizirati. I za malu zemlju to je zbilja malen postotak.

Koliko god politika postala dosadna, mislim da po prvi puta imamo izbore koji nisu toliko dosadni. Nisu dosadni, jer su se neka pitanja konačno počela pokretati i nadam se da će se Crna Gora, ako izađe iz ovog izbornog ciklusa, moći pozabaviti onim pitanjima koja su dugo bila pometena pod tepih. Oni koji su se trebali time baviti govorili su o tome izdaleka i opisivali neodređenim riječima – riječ je o pitanju statusa crkve, o bilo kojoj vrsti vjerskog / institucionalnog položaja srpsko-pravoslavne crkve u Crnoj Gori, koji ometa političku scenu u Crnoj Gori već desetljećima. To je ono što je potaknulo stanovništvo na razmišljanje. Bio je to lagan posao za političke stranke. Pa ako možemo iskristalizirati taj diskurs, ako možemo nekako oblikovati ono što je stvarno moguće, razlikovati od onog što nije moguće, ono što je ispravno, a što pogrešno, ako je to ono čemu ljudi teže.

To više neće biti dio rasprave, čak ni negdje u pozadini budućih izbornih ciklusa. Stoga moramo potaknuti Crnu Goru da se nekako suoči sa svojim odrazom i riješi teška pitanja. Pitanje crkve također je bilo pitanje bilo koje druge zemlje koja je prolazila kroz razdoblje društvene formacije.

Za napredna društva poput Njemačke, Francuske ili Ujedinjenog Kraljevstva to se dogodilo u 19. stoljeću. Crna Gora je nažalost skočila s 19. u 21. stoljeće, pa se nekako mora baviti pitanjima kojima su se neka društva bavila tijekom druge industrijske revolucije. Sada se Crna Gora bavi tim pitanjima, a istovremeno se bavi i 4. industrijskom revolucijom. Nije to lagan zadatak za mali i krhki sustav, ali to je nešto što treba riješiti. I zaista ne kažem da to mora biti učinjeno na agresivan način, na jednostrani, impozantni, ali mora postojati otvoreni diskurs. Po mom mišljenju po prvi puta imamo izbore koji otvoreno iznose sve na vidjelo. Sada možemo razumjeti što političke stranke misle o budućnosti Crne Gore, možemo razmišljati o određenim vrstama društvenih vrijednosti. Kada govorim o društvenim vrijednostima, govorim o ulozi manjina i to ne samo o nacionalnim manjinama, ne, mislim i na manjine zbog seksualne orijentacije, na manjine zbog posla kojim se bave, na regionalne manjine – dakle riječ je o svim oblicima manjina. Riječ je o tome što još mogu ponuditi.

Po prvi puta se u Crnoj Gori pojavio netko tko otvoreno zagovara teorije zavjere u političkom okruženju. Toliko je sterilan postao politički diskurs. Kako bi pronašli nešto novo, žele QAnonizirati - ne znam je li vam poznato što je QAnon, to je pseudo-teroristička skupina u Sjedinjenim Državama koja je podržavala Trampa, ali sada postoje političke stranke koje to sada prihvaćaju kao vrstu diskursa. Znači, sve ono što se desetljećima nakupljalo na političkoj sceni sada izlazi na površinu i nadam se da ovaj izborni ciklus nije izborni ciklus sudnjeg dana, da to to nije kraj izbornog

ciklusa svijeta, ali to je izborni ciklus, jer bi mogao iskristalizirati kako će izgledati budućnost Crne Gore.

Kada govorite o geopolitičkom pozicioniranju Crne Gore, kada govorite o regionalnom pozicioniranju Crne Gore, kada govorite o odnosima Crne Gore i njezinih susjeda, kada govorite o unutarnjim pitanjima - i dopustite mi da budem vrlo konkretan što mislim kada navodim termin unutarnja pitanja. Moramo jednom zauvijek iskristalizirati ono što stranke stvarno misle kada kažu da je Crna Gora multietničko društvo. Kažu li da je Crna Gora multietničko društvo, pa da zaista nije važno koje ste nacionalnosti ili Crna Gora mora biti zemlja više etničkih skupina? Sada prvi puta zapravo imamo vrlo otvorenu raspravu o mogućnosti stvaranja određenih vrsta platformi oko ideje Bosanskog scenarija u Crnoj Gori.

Tek kada ljudi znaju što se nudi na političkoj razini, donijet će promišljenu odluku. Inače će samo ponoviti svoj izbor i odlučiti kako su uvijek odlučivali. Mislim da je to razlog zašto mislim da nam treba otvorena rasprava. I jedino to omogućit će ovo dvostranaštvo. Stranke moraju shvatiti da ako imaju nešto zajedničko to ne znači da su jednaki. Dakle, ako nešto dijelite na ekonomskoj platformi, ali to ne dijelite, na primjer, na geostrateškoj platformi, to ne znači da biste trebali ući u kompromis na ekonomskim platformama. Ili obrnuto. Ali to treba učiniti tek kada se ova teška pitanja u Crnoj Gori otvoreno riješe, tek tada država može ići dalje.

Holger Haibach

Hvala vam puno. Upravo ste me potakli da nastavim s vašom primjedbom u vezi s QAnonom. Podsjeća me na veliki javni prosvjed koji je trebao biti organiziran u Berlinu, a trebao bi se održati sljedeće nedjelje. Organizatori su zapravo zatražili od

svojih sudionika, kada su bili negdje oko 100 kilometara od Berlina, ne samo da isključe svoje mobitele, već i da ih umotaju u aluminijsku foliju kako ih vlada ne bi mogla pronaći. Do tu smo dakle već došli i nažalost, koliko vidim, konsenzus koji je polet demokracija diljem svijeta više je ugrožen nego što zapravo napreduje. Stoga mislim da ste upravo spomenuli vrlo važnu temu. Ali mislim da Gordan ima pitanje.

Gordan Akrap

Da, ovo je nastavak mojih pitanja s početka – a upućena je vama oboma. Mislim da postoji nešto čega se nismo izravno dotakli, jer sve one poruke koje sada prenosimo među nama trebaju - kako je rekao gospodin dr. Vuković - potaknuti ljude, glasače. Ali između nas i između političara i stanovništva stoje mediji. I sada, kada analiziramo medijsku scenu u Crnoj Gori, postaje očito da je vrlo krhka. I pod snažnim je utjecajem Srbije i Rusije.

Na primjer, danas se nešto dogodilo: Glas javnosti iz Srbije objavio je članak koji je izazvao puno problema i poremećaja u političkoj sferi Crne Gore. Zamolio bih vas obojicu za komentar i Noberta iz Beograda, ako je to moguće: ovaj utjecaj prosrpskih i proruskih medija u predizbornoj kampanji u Crnoj Gori - kako to vidite? Je li to potrebno promijeniti na način da medijska scena može biti stvarno slobodna ili možemo reći da je i sada slobodna? Moje osobno mišljenje je da postoji negativan utjecaj medija, a pri tome mislim na ove prosrpske i prorúske medije iz Srbije.

Holger Haibach

Ako mogu predložiti da krenemo sa zaključcima, jer nam se već približava kraj emisije. Predlažem da započnemo s gospodinom dr. Vukovićem koji je već na našem ekranu, a zatim se prebacimo na gospodina Milića i zamolimo Norberta da kaže završnu riječ.

Siniša Vuković

Pokušat ću biti kratak. U čimbenicima nema ničeg neobičnog kao što je spomenuo gospodin dr. Akrap. U maloj zemlji mediji se oslanjaju na izvore vijesti izvana. Dakle, najveći problem kao takav u Crnoj Gori nije u tome što se mediji moraju oslanjati na te vanjske izvore, već u nemogućnosti kritičke apsorpcije te vrste informacija. Govorimo o ukorijenjenom problemu s medijskom pismenošću među novinarima i među medijima općenito, a potrošači, oni koji čitaju medijske izvještaje, stvarno su zbunjeni takvim načinom izvještavanja. Ideja iza poruke nikada nije jasna, razlozi zbog kojih je neka poruka sročena na način na koji je sročena nisu jasni. A kako bi se situacija dodatno zakomplicirala – a to sam rekao o 4. industrijskoj revoluciji s kojom se Crna Gora trenutno suočava - većina informacija dolazi s društvenih mreža. Dolazi s neuređenih portala.

Možemo razgovarati o 'Glasu javnosti' i možemo razgovarati o svim tabloidima iz Srbije, ali velik dio buke i zbrke zapravo proizlazi iz trolanja po Internetu koji se koristi vrlo vulgarnim i neprimjerenim načinom razmišljanja o zavjerama koji se pak projicira na stanovništvo u Crnoj Gori. Čak što više, upravo jer je to mala zemlja, mogu se još lakše koristiti mobilni telefoni za slanje poruka s ovim vrstama ključnih točaka. Netko je nedavno govorio o pandemiji, a netko je rekao da postoji i infodemija - i slažem se da postoji infodemija, a u Crnoj Gori, dopustite da budem kreativan, s načinom na koji su se stvari odvijale kroz vrijeme pandemije, u Crnoj Gori mogli smo svakodnevno vidjeti ljude koji su bombardirani vrlo sumnjivim informacijama putem Vibera. A tekst je bio gotovo savršen, no dalo se primijetiti da je taj tekst napisao stroj, da ga je napisao netko tko nije iz Crne Gore. To je bila vježba. Pokušavalo se utvrditi koliko daleko umjetna inteligencija može ići u stvaranju kontinuirane vijesti za ljude u zemlji. Dakle, netko Crnu Goru doživljava kao laboratorijskog

štakora za ovu vrstu pokusa. Ne samo za Crnu Goru, već i regiju kao takvu, zbog jezične kompatibilnosti. Zašto se pojavljuje problem kada su u pitanju tabloidi koji rade iz Srbije?

Jedino što trebamo predložiti ili savjetovati bilo kome izvana je da se Crnu Goru ne tretira kao svoj unutarnji problem. Jer toliko daleko se situacija može razviti. Trenutno u medijskim izvještavanjima u Srbiji zapravo možete vidjeti da se Crna Gora tretira kao domaće pitanje. Mislim da je to ono što publiku jako zbunjuje. Dakle, netko se negdje mora početi baviti ovom kontraverznom temom kada je u pitanju izvještavanje medija u Srbiji o Crnoj Gori. Mislim da će se na koncu sve posložiti, ali moglo bi biti prekasno zbog načina na koji trenutno funkcioniraju društvene mreže i drugi mediji.

Holger Haibach

Hvala lijepa gospodin dr. Vuković. Mislim da ste se dotakli vrlo važne točke, a to je važnost društvenih mreža u današnje vrijeme i utjecaj koji one mogu imati na izbore ne samo u Crnoj Gori, ili u jugoistočnoj Europi, nego u cijelom svijetu. O tome smo pročitali puno izvještaja, a vidjeli smo učinak toga i na njemačkim izborima 2017. godine. Hvala Bogu da to nije bilo toliko važno, ali mislim da će biti važno 2021. godine. Gospodin Milić, kao nadopuno onome što je rekao dr. Vuković, recite nam kako Vi kao građanin Crne Gore, ali i kao političar, koji se još više oslanja na informacije koje moraju biti točne za donošenje informiranih odluka, kako se Vi informirate i kako vidite medijsku scenu u svojoj zemlji?

Srđan Milić

Pokušat ću biti kratak. Moja kolegice u Parlamentu, kolegica iz moje grupe je gospođa Pavličević, ona je sestra Duška Jovanovića, glavnog urednika koji je ubijen 2004. ili 2005. Nažalost 15 godina

kasnije još uvijek ne znamo tko je ubio glavnog urednika jednog lista. S druge strane znate da crno-bijelo ne postoji, ni u Njemačkoj, ni u Hrvatskoj, ni u Crnoj Gori. Pitanje je jesu li te stranke pomogle ili nisu pomogle ljudima koji su glasali za vladine stranke, vladajuće stranke ili oporbene stranke. Ja sam bio među onima kojeg su napali novinari iz Srpskih i iz Ruskih novina, a s druge strane i pripadam negativcima, jer sam na referendumu 2006. godine glasao za "ne". To je glavni problem! Glavni je problem kako zadržati ovu situaciju na razini od prije. A drugo je pitanje tko kome pomaže? Ako Vučiću treba pomoć, ako Vučiću treba nešto za stvaranje stranog neprijatelja, napast će Đukanovića. Ali istodobno, nekoliko su puta zajedno razgovarali o svom privatnom interesu. Nažalost - i završit ću u unutar ove minute - nakon toliko vremena mislim da smo otvorili puno pitanja u Crnoj Gori; također zahvaljujući medijima, neovisnim medijima. Ali i dalje ostaje nešto što nismo otvorili u ovim pitanjima, jer to ne želimo riješiti - otvorili smo ovo pitanje da bismo stvorili probleme vladi ili oporbi. I to je naš glavni problem.

Holger Haibach

Hvala Vam puno! Istaknuli ste jedan od problema - u novinarstvu postoji određena razina, ali bi ta razina trebala biti viša i treba je podići. To je tema kojom se bavi i naš regionalni medijski program zaklade. Sada bih htio predati riječ Norbertu. Započeli smo s njim i završit ćemo s njim. Norbert, što misliš, što mi kao Zaklada zapravo možemo učiniti u cilju poboljšanja medijske pismenosti, ne samo među novinarima, već i među općom populacijom?

Norbert Beckmann

Siniša je potpuno u pravu sa svojom analizom. Mislim da nije toliko važna činjenica da imamo novine, televiziju - to je u redu, ali ako želite izgraditi političko mišljenje, politički pokret, morate

pokrenuti to pitanje. Uvijek se vode rasprave o jednom pitanju: nisu u pitanju samo ljudi koji žive u Crnoj Gori, već se radi i o Crnogorcima koji žive izvan zemlje, ogroman je broj migranata u Sjedinjenim Državama, u skandinavskim zemljama, u Srbiji i tako dalje. I oni sudjeluju u ovoj raspravi vrlo, vrlo intenzivno, i oni ne napadaju novine u Crnoj Gori. Moja osobna preporuka je ne precjenjivati novine i televiziju u Crnoj Gori u smislu obrazovanja - puno je važnije ono što čujemo iz vaše vlastite mreže, gdje o tome razgovarate. Ako odete na primjer u neka područja, tamo ćete čuti kako ljudi razgovaraju o tome i zalažu se više za Đukanovića ili za Vučića ili nekoga trećeg i to je glavna poanta u političkom obrazovanju.

Dopustite mi da se vratim na tvoje pitanje - mislim da dio temelja, u ovom slučaju i Zaklade Konrad Adenauer, s uredom u Crnoj Gori, a sutra idem u Crnu Goru, da ima ciljeve. Naši ciljevi su senzibilizirati ljude u politici, multiplikatore, kako kažu pristojnijeg i otvorenijeg duha i razgovarati o zaista važnim temama u crnogorskoj politici i to na drugačiji način. I kako već smatraju - Siniša hvala Vam na tome - to je apsolutna prilika za pronalaženje kompromisa, za kulturu rasprave.

Točno je također da moramo vježbati s mladom generacijom, moramo vježbati i učiti s novinarima, jer i oni čini se vide situacije crno-bijelo, i traže oko sebe neprijatelje i prijatelje. To je ista priča kakvu imamo u politici, a također i u civilnom društvu. Neću više kritizirati, ionako ste tu temu dovoljno opisali, a možemo je pronaći u svakom stupu ovog društva. Valja stvoriti prostor za otvorene, za političke kulturne rasprave, ne samo unutar Crne Gore, već i s Hrvatskom, Mađarskom, državama Europske unije, Sjedinjenim Državama i drugima koji imaju pravo naslijeđe demokratske tradicije i kulturu rasprave.

Holger Haibach

Najljepše hvala Norberte. Mislim da iz onoga što je Norbert govorio možete čuti da se ne radi o čovjeku koji je čitao o politici, ili učio o tome na sveučilištu, nego o čovjeku koji je proživio takve situacije. Njegovo se razmatranje svodi na sljedeće: sva politika je lokalna, i sva politika je osobna, pogotovo u tako maloj zemlji poput Crne Gore u kojoj živi manji broj stanovništva, gdje je zaista važno što susjed kaže o osobi koja se kandidira. Uz tu završnu misao želim riječ predati Gordanu.

Prije nego što zaboravim, dopustite mi da se zahvalim našim gostima koji su nam pružili vrlo dobar i vrlo dubok uvid u ono što treba učiniti kako bismo pomogli razvoju Crne Gore. Podrazumijeva se da stvari ne možemo riješiti u roku od jednog i pol sata, inače bi to već bilo riješeno prije nekoliko desetljeća, ali dalo nam je materijala za razmišljanje i vrlo smo zahvalni na vašem doprinosu. Gordane, molim te.

Gordan Akrap

Hvala Holger. Također bih želio naglasiti svoju najdublju zahvalnost našim govornicima koji su nam se danas pridružili. Činjenica je da i ja znam nešto više o ovoj regiji, ali ipak uvijek pokušavam iskoristiti priliku da naučim više - a to se dogodilo i danas. Razlog zašto i o čemu smo danas govorili pokazuje da je Crna Gora važna, ne samo zato što je to neka mala zemlja negdje na Balkanu, nego je važna za Europu, za stabilizaciju Europe i za budućnost Europe. Ne mislim da Europska unija treba voditi ovo područje bez budućnosti, bez pozitivnog razvoja, bez stvari koje mogu podržati demokraciju, nego na način na koji ljudi mogu živjeti zajedno, unatoč razlikama koje imaju zbog svoje nacionalnosti.

I vrlo mi je drago što smo danas vidjeli da je moguće pronaći kompromis kako bi se pronašla bolja budućnost za sve, ne samo u Crnoj Gori, nego i oko nje. Nadam se da ćemo zahvaljujući činjenici da ćemo imati izbore ovog vikenda – naravno ne možemo predvidjeti rezultate - ali unatoč tome, nadam se da će oni koji će izbore završiti kao pobjednici, nastaviti sa svojim europskim putem Crne Gore prema europskoj integraciji.

Holger Haibach

I da dame i gospodo zatvaramo treću epizodu naše serije EU i zapadni Balkan 6. Hvala vam puno na sudjelovanju.

Video snimka konferencije dostupna je na adresi:

<https://www.kas.de/de/web/kroatien/veranstaltungsberichte/detail/-/content/eu-und-die-westbalkan-staaten-wb6-montenegro-2>